

DRĂGĂNESCU ȘI „SENSURILE FENOMENOLOGICE”: POT EXISTA STRUCTURI DE „SENSURI FENOMENOLOGICE” ȘI CINE, CUM ȘI UNDE LE MATERIALIZEAZĂ?

Gorun MANOLESCU¹

gmnoema@yahoo.com

Datorez medicului Geo Săvulescu, licențiat și în filosofie, mulțumiri pentru discuțiile pe care le-am avut împreună și care au lămurit multe idei prezentate în acest scurt text.

ABSTRACT: May another material reality exist so as to generate our physical world? Mihai Drăgănescu said yes. He called this new reality – *orthophysical*. According to Drăgănescu, at the *orthophysical* level time has no duration and space has no stretch. Drăgănescu’s hypothesis is consistent with sub-quantum physics. But further on the author introduces a new hypothesis – there are two sort of matter in *orthophysics*: *lumatia* which is identical with Aristotle’s unstructured matter and informatter. This strange informatter can be seen as the flow of a river with vortices, i.e. with extremely rapidly (instantaneous) changing structures. And by way of coupling of such structures with *lumatia*, “frozen” physical structures will appear a longer or shorter while. Who and how may intervene in *orthophysics* – i. e. introduce “structures of phenomenological meanings” (Drăgănescu) – in order to generate such changes in the physical realm? And why are they called in such a way? This is the subject of my text.

Finally I add that my text also shows how the Kantian transcendental paradigm by which the human perception is limited to the five human senses in a space with stretch (three dimensions) and a time with duration is overthrown by Drăgănescu’s construction.

KEYWORDS: physics, „orthophysics”, „informatter”, “lumatie”, structures of phenomenological senses, fundamental consciousness, strange human capabilities.

¹ Prof. consultant dr. ing., membru al CRIFST.

Întrebarea din titlu este una care trebuie luată neapărat în considerație deoarece, în cadrul modelului ontologic drăgănescian, nelămurirea ei poate duce la apariția unor confuzii².

1. Provocarea transcendențialului kantian

Vom relua, în acest paragraf, unele idei pe care le-am mai expus³, adăugând și altele noi.

Există două presupuziții pe care se bazează construcția kantiană a *transcendențialului*.

Prima este că omul există (încorsetat) în spațio-temporalitatea cu „întindere tridimensională” și „durată temporală”. Aceasta constituie o circumstanță *apriorică* care reduce *percepția empirică* la cele cinci simțuri comune; existând, în același timp, și o *percepție pură*, a unui simț intern, neprecizat, care dă seama de cadrul temporal prefixat în sensul *de raporturi ale duratelor și succesiuni ale acestora*, referitoare la obiecte de tip fenomen, combinată cu altă *percepție (tot) pură* a unui simț, de data asta, extern, tot neprecizat, prin care ne reprezentăm obiectele-fenomen ca fiind în afara noastră, adică în spațiu⁴.

A doua presupuziție este mai greu de pus în evidență și ne va trebui mai multă răbdare pentru a o identifica.

Astfel, în cadrul spațio-temporalității *apriorice*, Kant pare a intuiti (a „intui pur”, printr-un simț intern, neprecizat ca și în cazul temporalității și spațialității) că în cadrul empiricului limitat *aprioric* se află o anumită *ordine*, ea însăși *apriorică* și o astfel de ordine

² Astfel de confuzii par a fi favorizate chiar de autor când spune: „Procesele fenomenologice sunt procese informaționale de o natură fizică aparte, similară cu sensibilitatea sensurilor mentale. Uneori fenomenele (procesele) fenomenologice sunt denumite de autor și structuri fenomenologice fără ca prin aceasta să se sugereze vreo asemănare cu structurile propriu-zise, materiale sau informaționale. Poate exista însă o *structură de procese fenomenologice*, cum este aceea care determină structura universului nostru fizic și legile acestui univers. Dar prin fenomenologic vom înțelege, de regulă, ceea ce nu poate fi descris formal sau nu are un comportament formal (înțelesul mai restrâns al termenului fenomenologic)”. Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985), 435–436. Însă ulterior, în ultima sa perioadă, Drăgănescu vorbește explicit și tratează *formal* „Categoriile de structuri fenomenologice” („categorii” în sensul matematic al teoriei categoriilor și nu „categorii” filosofice), de exemplu în: Mihai Drăgănescu, Menas Kafatos, Sisir Roy, *Main Types of Phenomenological Categories*, * E-PREPRINT, MSReader format, November 2001.

³ Gorun Manolescu, „*Fenomenologicul la Mihai Drăgănescu: conștiința fundamentală a existenței*”, în *Noema* XII, 2013, pp. 13–30.

⁴ Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1969, p. 65–74.

încearcă să o pună în evidență; ajungând astfel la un întreg sistem de logică formală pe care o botează *transcendentală*. Faptul că o asemenea ordine are un caracter subiectiv, al „*Omului*” ca *subiect colectiv încorsetat (transcendentalizat)*, trebuie reținut. Rolul principal într-o asemenea logică îl joacă „conceptele”, înlănțuirea acestora și „categoriile”. Concepte și categorii cu care lucrează ceea ce Kant presupune a fi „intelectul”. Nu vom intra aici în amănunțele tehnice ale „Logicii transcendente”. Vom încerca în schimb să scoatem în evidență ceea ce, plecând de la baza acestui sistem (logic), pare să-l facă inacceptabil.

Demersul nostru va presupune două ipoteze pe care le vom lua în considerare: (a) posibilitatea de a *introduce gândirea în planul intuiției* și (b) posibilitatea de a considera „eu știu” drept o *judecată sintetică a priori*.

Ambele ipoteze presupun analize, din puncte de vedere diferite, a următorului citat: „*Judecata: eu gândesc* trebuie să poată însoți toate reprezentările mele; căci altfel ar fi reprezentat în mine ceva care nu ar putea fi de loc gândit, ceea ce este totuna cu a spune că reprezentarea ar fi imposibilă, sau, cel puțin pentru mine ar fi nimic.[...] Reprezentarea care poate fi dată anterior oricărei gândiri se numește *intuiție*. Prin urmare, tot diversul intuiției are un raport necesar cu: *eu gândesc*, în același subiect în care se întâlnește acest lucru. Dar această reprezentare este un act al *spontaneității* [adică ceva de la sine înțeles, *aprioric*, despre care nu e necesar să ne întrebăm „de unde vine?” G.M.], adică nu poate fi considerată ca aparținând sensibilității. Eu o numesc *apercepție pură*, pentru a o distinge de *apercepția empirică*, sau și *apercepție originară*, deoarece ea este acea conștiință de sine care, producând reprezentarea *eu gândesc*, trebuie să poată însoți pe toate celelalte și care, fiind una și aceeași în orice conștiință, nu mai poate fi însoțită de niciuna”⁵.

(a) Despre prima ipoteză vom spune cele ce urmează.

(i) Vom observa, de la început, că „eu gândesc” este considerată *judecată*; ulterior ea va deveni *apercepția pură*. Putem să admitem o asemenea interpretare? Cu oarecare bunăvoință cred că da, pentru că discursul filosofic nu trebuie, neapărat, să fie *consistent*, adică să nu admită nici o contradicție, cu condiția ca el să rămână *coerent*, i.e. ca părțile sale să se încadreze în întreg (vom vedea, în continuare, ce înseamnă acest „întreg”). Ea, *apercepția pură*, nu aparține sensibilității, adică nu este o intuiție empirică datorată celor cinci

⁵ Kant, CRP, 127–128

simțuri comune, deci putem zice că este un fel special de *percepție pură*, diferit de *percepția pură* a spațiului cu întindere și a timpului cu durată. Întrebarea este dacă aperccepția pură „eu știu”, poate să eludeze aprioricul percepției pure a spațio-temporalității, ca premisă principală care fixează integralitatea discursului kantian? La această întrebare vom răspunde la punctul (iii).

(ii) Apare însă și o *apercepție empirică*, o instanță de genul *percepțiilor empirice*, de care aperccepția pură „eu știu” se deosebește; care este aceasta? Ea rezultă a fi „acea conștiință de sine”, ca un obiect exterior mie, pe care îl percep direct, de această dată printr-un simț interior neprecizat, ceea ce, într-un fel contrazice empirismul strict al celor cinci simțuri comune, dar nu pare a contrazice percepția pură a spațio-temporalității care condiționează percepțiile empirice, în general. Și nu contrazice această percepție pură deoarece momentul în care eu am intuiția (reprezentarea) „conștiinței (mele) de sine” poate fi bine precizat în spațio-temporalitatea în care eu mă aflu în acel moment.

(iii) Aflăm însă că „acea conștiință de sine care, producând reprezentarea *eu gândesc*, trebuie să poată însoți pe toate celelalte și care, fiind una și aceeași în orice conștiință, nu mai poate fi însoțită de niciuna”. Să procedăm cartezian, luând lucrurile pe rând: „conștiința de sine” ca aperccepție empirică *generează* (*produce*) reprezentarea „*eu gândesc*”. Prin urmare reprezentarea „*eu gândesc*”, fiind precedată (și generată) de „conștiința de sine” nu mai are cum să fie apriorică!!! Chiar dacă am concis că un discurs filosofic poate admite unele contradicții, dar nu trebuie să eludeze cerința ca părțile să se încadreze (firesc) în întreg, vom constata că apriorismul lui „*eu gândesc*” eludează această cerință. Astfel, am putea să admitem că „eu sunt conștient de mine” și „*eu gândesc*” apar simultan (instantaneu), dar nefiind independente unul de altul, ci interconstrucându-se (evident reciproc), fiind, în același timp, fiecare dintre ele, și cauză, dar și efect. Însă, în acest caz ieșim clar din spațio-temporalitatea impusă aprioric de *percepția pură* care este piatra de temelie a concepției kantiene. Și aceasta deoarece „instantaneitatea”, în acest caz, nu mai înseamnă „durată temporară” și nici „succesiune” în timp *qua* cauzalitate strictă. Mai departe, faptul că „*eu gândesc*, trebuie să poată însoți” orice altă reprezentare și că „*eu gândesc*” nu mai poate fi însoțită (citește „precedată”) de nici una (ca fiind *apriorică*), devine superfluu⁶.

⁶ Schopenhauer în *Lumea ca voință și reprezentare*, vol. I își începe critica lui Kant recunoscând meritele incontestabile ale acestuia: „Cel mai mare merit al lui Kant este distincția făcută dintre fenomen și lucrul în sine – bazată pe demonstrația că

(b) În a doua ipoteză am putea considera că „eu știu” ar fi o „*judecată sintetică a priori*” făcând abstracție de faptul că ea este considerată de Kant de natura unui anumit tip de „apercepție pură”⁷.

În acest caz:

(i) „*Judecata: eu gândesc* [care] trebuie să poată însoți toate reprezentările mele”, este o judecată sintetică *a priori* (și nu o judecată sintetică *a posteriori* de origine empirică, i.e. bazată pe percepții empirice care trec apoi prin „concepte” care, la rândul lor, sunt folosite de judecății).

(ii) Fiind o judecată sintetică *a priori* „nu poate fi considerată ca aparținând sensibilității”.

(iii) Mai departe Kant numește *apercepție pură* sau *apercepție originară* judecata „eu gândesc” pentru a o deosebi de o *apercepție empirică sensibilă*. Până aici, deși cu oarecare bunăvoință legată de oarece confuzie, putem admite că totul este corect.

(iv) De aici încolo însă confuzia nu mai poate fi evitată pentru că „eu gândesc” este „*conștiință de sine* care, produce reprezentarea *eu gândesc*”; adică această „conștiință de sine” este o *intuiție*, o „reprezentarea care poate fi dată anterior oricărei gândiri”; prin urmare „conștiința de sine”, *qua* „reprezentarea care poate fi dată anterior oricărei gândiri” nu poate fi decât o „*apercepție empirică*”, deci una care *premerge oricărei judecăți*, inclusiv judecății „eu gândesc” și astfel *aprioricul* acestei judecăți sintetice este, pur și simplu, anulat.

În concluzie, atât în cadrul primei ipoteze, cât și în cel al ipotezei a doua, Schopenhauer are tot dreptul să constate: „[Kant] consideră că intuiția, luată în sine, este lipsită de intelect, pur sensibilă și deci total pasivă și că un *obiect* (*Gegenstand*) poate fi perceput abia prin

între noi și lucruri se află *intelectul*, fapt pentru care ele nu pot fi cunoscute în conformitate cu ceea ce ar fi ele în sine.

Al doilea merit a fost „să diferențieze net cunoașterea noastră *a priori* de cea *a posteriori*.” (*op. cit.*, 467–468)

După ce le evidențiază purcede la critica sa care, deși nu explicit, vizează anumite aspecte discutabile ale transcendentului kantian. Printre acestea se află unul care se leagă de analiza noastră în cadrul primei ipoteze. Și anume: „[Kant] consideră că intuiția, luată în sine, este lipsită de intelect, pur sensibilă și deci total pasivă și că un *obiect* (*Gegenstand*) poate fi perceput abia prin intermediul gândirii (categorie a intelectului); astfel el introduce *gândirea în planul intuiției*” (*op. cit.*, 490).

⁷ „*Judecăți sintetice a posteriori* [au o origine] empirică; dar există și judecăți sintetice care sunt *a priori* certe (și care își au originea în intelectul pur și în rațiunea pură)”. Kant, *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfățișa drept știință*, (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987), 60.

intermediul gândirii (categorie a intelectului); astfel el introduce *gândirea în planul intuiției*⁸.

Critica drăgănesciană, pe linie fenomenologică, pleacă de la aceeași constatare în legătură cu paradigma kantiană: „A recunoaște că la origine *apercepția* este empirică dar a spune că ea este în același timp apriorică (pură) – ca primă conștiință pură, independentă de condițiile intuiției sensibile – nu este de acceptat”⁹. Și, în final, respinge în întregime transcendentalul kantian, caracterizat prin: încorsetarea percepției empirice (redușă la cele cinci simțuri comune) de către spațio-temporalitate cu întindere în trei dimensiuni și durată, precum și o ordine și o logică asociată acestei „transcendentalizări”.

Astfel autorul ajunge la postularea existenței unui nivel mai profund al existenței, un *topos*, numit „ortofizic”, care cuprinde un spațiu *adimensional* (fără întindere) și un timp *instantaneu* (fără durată). Până aici, ipoteza lui Drăgănescu este în acord cu ceea ce spun fizica și astrofizica, ca științe naturale ale zilelor noastre. Însă, mai departe, Drăgănescu introduce un al doilea postulat și anume că în ortofizic materia se manifestă în două ipostaze: *lumatie*, identică cu materia aristotelică nestructurată (ne-in-formată) și *informateria*¹⁰. Această informaterie misterioasă ar putea fi văzută ca fiind fluă, precum curgerea unui râu cu vârtejuri, adică cu structuri extrem de rapid (i.e. instantaneu) schimbătoare. Iar prin cuplarea structurilor flue din informaterie cu lumatia vor rezulta structuri fizice „înghețate”, un timp mai lung sau mai scurt, care vor apare în fizic.

Dar cine poate introduce în informaterie astfel de structuri pe care Drăgănescu le numește „structuri de sensuri fenomenologice”? Și de ce ele sunt numite astfel?

De răspunsurile la aceste două întrebări ne vom ocupa în paragrafele care urmează.

2. Cine introduce structuri în informaterie?

Odată ajuns la ortofizic, Drăgănescu nu se oprește aici. Căci după această primă incizie, care pune în paranteză fizicul, urmează o nouă reducere (fenomenologică) prin care se pot identifica două

⁸ Arthur Schopenhauer, *Lumea ca voință și reprezentare*, vol. I, Editura Humanitas, București, 2012, 490.

⁹ Mihai Drăgănescu, *Profunzimile lumii materiale*, Editura Politică, București, 1979, p. 30

¹⁰ De o altă întrebare și anume: de ce Drăgănescu a avut nevoie de două ipostaze ale materiei și nu s-a mulțumit, precum Aristotel cu „materia cu forme” și „materie privată de forme”, ne vom ocupa cu altă ocazie.

entități care s-ar afla în umbra ortofizicului. Și anume: *Conștiința Fundamentală* și *creierul* uman, de fapt, o anumită *capacitate* a acestuia. Ambele putând fi considerate, de data aceasta, drept „lucruri în sine”. Pentru că autorul afirmă încă din 1979¹¹:

„Nu ar fi exclus ca în cele din urmă să rămânem cu un/[unele G.M.] ’lucru [lucruri G.M.] în sine’, cu ceva care să nu mai putem cunoaște [din punct de vedere filosofico-științific G.M.], dar acel/acele lucru/lucruri în sine extrem de profund(e) nu se datorează scoaterii spațiului și timpului din existență [...] ci ceva despre care știm că nu avem puterea experimentală [științific obiectiv G.M.] de a-l(e) pătrunde”.

Dacă vom accepta cele de mai sus, atunci capătă înțeles faptul că autorul vorbește despre acele tendințe naturale introduse de *Conștiința Fundamentală* în *informaterie* (structuri de sensuri fenomenologice), precum și de posibilitatea entităților umane sau similare de a introduce, prin niște capacități imposibil de precizat, astfel de structuri. Cu următoarea precizare: structurile introduse de om se află sub imperiul (controlul) *Conștiinței fundamentale*.

3. Iar următoarea întrebare: de ce „sensuri”? ne obligă să accentuăm rolurile distincte ale celor două entități

Și anume că acea *Conștiință fundamentală* are rolul *princeps* ca atât structurile introduse de ea cât și cele provenind de la oameni să fie în sensul unei evoluții teleologice – imposibil de identificat de oameni – care constituie, de fapt, *semnificația ascunsă* a unei asemenea evoluții, poate infinite, așa cum se sugerează în ultima carte a lui Drăgănescu¹². Se ivește astfel posibilitatea apariției unei *noi raționalități*, bazate pe liberul arbitru al omului, de a acționa (sau nu) în consonanță cu teleologia impusă de *Conștiința fundamentală*¹³, iar *contingentul* nu mai este deloc „întâmplător” (nu trebuie să ne deranjeze acest pleonasm), având o explicație profundă, inclusiv legată și de cuplarea (sau nu) a structurilor *informateriale* cu *lumatia* (paragraful 1)¹⁴. Raționalitate sugerată și de Constantin Noica prin „Devenirea

¹¹ Mihai Drăgănescu, *op. cit.*, p. 41.

¹² Mihai Drăgănescu, *Societate conștiinței*, Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială al Academiei Române, București, 2007.

¹³ Mihai Drăgănescu, *op. cit.*

¹⁴ Dar și de posibilitatea ca atunci când apar astfel de cuplări, ele să conducă la universuri în care viața și omul să-și facă apariția (sau nu), așa cum rezultă din Modelul ontologic drăgănescian al „Inelului Lumii Materiale” (ILM), prezentat succint și în Gorun Manolescu, „O primă discuție pe marginea inelului lumii

întru ființă”. O asemenea raționalitate este, fără doar și poate, cu totul alta în raport cu cea presupusă de empirismul pozitivist – una a predictibilității și cauzalității stricte, liniare – care (încă) se mai manifestă nu numai în știință, dar și în alte domenii ale cunoașterii și acțiunii umane; cum tot opusă este și față de pragmatismul utilitarist american. Ultimele două fiind contrazise chiar de pătrunderea omului în cuantic și sub-cuantic.

Mai rămâne de lămurit:

4. De ce se mai atribuie și predicția de „fenomenologică” structurilor de care vorbim?

Pentru că ele sunt, de fapt, *fenomene* – ultime fenomene la care, eventual, am mai avea acces.

5. Acum vă solicit să acordați o mare atenție faptului că nu trebuie confundată capacitatea Conștiinței fundamentale și a omului de a introduce astfel de structuri cu structurile ca atare

Cel puțin în două locuri, care ar putea trece neobservate, există următoarele afirmații ale lui Drăgănescu:

„Nu există nimic în afara materiei sau fără suport material, cu excepția palierului psihologic [al omului G.M.]”¹⁵ și „Dacă Dumnezeu [în termeni filosofici, „transcendentul”, pentru a evita tot soiul de conotații religioase, G.M.] este numele ultimei realități [...] atunci „[Transcendentul G.M.] nu ar fi ceva mai mult decât informație, poate și energie [i.e. un fel de „energie/ortoenergie” de natură încă necunoscută, G.M.]”¹⁶.

6. A sosit, cred, momentul să putem face distincție între „structurile de senzori fenomenologice” care necesită suport material/informaterial, și capacitățile misterioase ale Conștiinței Fundamentale și ale omului de a înscrie astfel de structuri în informaterie

Menționăm că, atâta timp cât capacitățile respective rămân doar potențiale, fără a se actualiza, nu există nici o posibilitate de cuplare a lor cu *lumatia* (paragraful 1). Mai adăugăm că, în lipsa

materiale și a experimentului conștiinței și afirii la Mihai Drăgănescu”, *Noema* XI, 2012, 47–60.

¹⁵ Mihai Drăgănescu, Mihai Drăgănescu, *Profunzimirile lumii materiale*, p. 48.

¹⁶ Mihai Drăgănescu, *Informația materiei*, Editura Academiei Române, București, 1990, p. 48.

materializării structurilor de sensuri fenomenologice, ele, evident, nu pot fi percepute de „om”, eventual printr-un simț interior (pe care Drăgănescu uneori îl infirmă, alteori – nu¹⁷).

Cum, de asemenea, cred că apare clar și distincția dintre posibilitatea omului de a descrie *formal*, în sens matematic, structurile de sensuri fenomenologice *actualizate pe un suport material (informaterial)*, de exemplu prin teoria matematică a categoriilor și toposurilor¹⁸, și imposibilitatea *formală* de a pune în evidență modul/procesul fenomenologic prin care se realizează astfel de structuri. Cu atât mai mult cu cât *natura* unui asemenea proces pare a fi încă greu de decelat¹⁹. De fapt chiar Drăgănescu face precizări în acest sens: „Procesele fenomenologice nu pot fi explicate prin procedee formale și, în particular, matematice”²⁰. Dar, adăugăm noi din nou, ele pot fi abordate într-un discurs coerent în cadrul căruia părțile se încadrează firesc în întreg, cum este cel filosofic, chiar cu prețul admiterii unor paradoxuri. Spre deosebire de limbajul matematicii care cere și „consistență” (adică lipsa contradicției)²¹. Astfel se poate discuta despre asemenea procese în cadrul filosofiei mentalului (și Drăgănescu chiar o face), în termenii următoarelor două ipoteze: (a) ca epifenomene (fenomene secundare care însoțesc un alt fenomen – esențial –, fără să-l influențeze) sau (b) drept fenomene de sine stătătoare care par a se cupla cu creierul uman, în măsura în care comple-

¹⁷ „creierul ar trebui să aibă un senzor în raport cu informateria, pentru a avea direct o informație asupra naturii proceselor ei”, Mihai Drăgănescu, *Tensiunea filosofică și sentimentul cosmic*, Discurs de recepție pentru primire în Academia Română, rostit la 6 septembrie 1990 în ședință publică, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 16.

¹⁸ Lucru pe care Drăgănescu, împreună cu un grup internațional de cercetători, îl încearcă după 1989, mizând pe o „știință integrativă” care să se ocupe atât de fizic cât și de ortofizic, dar și de corelarea lor; a se vedea Menas Kafatos, Mihai Drăgănescu, *Principles of Integrative Science*, Editura Tehnică, București, 2003 și Mihai Drăgănescu, Menas Kafatos, *Community And Social Factors For The Integrative Science*, preprint 2003, [online, [http://www.racai.ro/~dragam/ COMMUNITY.pdf](http://www.racai.ro/~dragam/COMMUNITY.pdf)] [8 nov. 2013].

¹⁹ Drăgănescu avansează ipoteza tot a unei naturi „materiale” a procesului, ceva de genul unui câmp energetic informațional, ceea ce ne duce cu gândul la Philon din Alexandria cu celebra sa „emanație fără pierderi”, adică emanații prin care divinitatea (citește „transcendentul”) „nu îndură nici o scădere”, a se vedea Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1943, p. 18.

²⁰ Mihai Drăgănescu, *Ortofizica*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 434.

²¹ Cât despre completitudine, nici în matematică nu mai este posibilă, conform teoremele de incompletitudine ale lui Gödel.

xificarea rețelelor neuronale ale acestuia a atins un prag critic. Iar Drăgănescu este partizanul celei de a doua ipoteze.

7. În concluzie

Mihai Drăgănescu extinde *imanentul* dincolo de fizic, prin ortofizic, negând *transcendentalul* (kantian), lăsând *transcendentului* și *omului* rolul de a produce procese fenomenologice informaționale. O discuție mai amplă pe această temă ne-o rezervăm pentru altă ocazie.

Bibliografie

- [1] Blaga Lucian, *Trilogia cunoașterii*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1943.
- [2] Kafatos Menas, Drăgănescu Mihai, *Principles of Integrative Science*, Editura Tehnică, București, 2003.
- [3] Drăgănescu Mihai, *Profunzimile lumii materiale*, Editura Politică, București, 1979.
- [4] Drăgănescu Mihai, *Informația materiei*, Editura Academiei Române, (București, 1990.
- [5] Drăgănescu Mihai, *Tensiunea filosofică și sentimentul cosmic*, Discurs de recepție pentru primire în Academia Română, rostit la 6 septembrie 1990 în ședință publică, Editura Academiei Române, București, 1991)
- [6] Drăgănescu Mihai, Menas Kafatos, Sisir Roy, „*Main Types of Phenomenological Categories*”, E-PREPRINT, MSReader format, November 2001.
- [7] Drăgănescu Mihai, *Societate conștiinței*, Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială al Academiei Române, București, 2007.
- [8] Drăgănescu Mihai, Kafatos Menas, „*Community And Social Factors For The Integrative Science*”, preprint 2003, pdf, [online, <http://www.racai.ro/~dragam/COMMUNITY.pdf>] [8 nov. 2013]
- [9] Manolescu Gorun, „*O primă discuție pe marginea inelului lumii materiale și a experimentului conștiinței și afirii la Mihai Drăgănescu*”, în *Noema XI*, 2012.
- [10] Manolescu Gorun, „*Fenomenologicul la Mihai Drăgănescu: conștiința fundamentală a existenței*”, în *Noema XII*, 2013.